

**МІЖ КОНФРОНТАЦІЄЮ І СПРОБАМИ ПОРОЗУМІННЯ:
УКРАЇНСЬКІ ТА ПОЛЬСЬКІ СОЦІАЛІСТИ В
УМОВАХ РОЗПАДУ АВСТРО-УГОРЩИНИ І
ПРОГОЛОШЕННЯ ЗУНР**

Ігор Райківський

Доктор історичних наук, професор, кафедра історії України і методики викладання історії, завідувач, ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, вул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна
i.raj@ukr.net

ORCID 0000-0003-2218-9556

У статті розглядаються взаємини між українськими і польськими соціалістами у Східній Галичині на початку ХХ ст., напередодні і під час Першої світової війни, що завершилася розпадом Австро-Угорської імперії і проголошенням Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). Після поразки ЗУНР польські соціалісти пропонували проекти територіальної автономії Східної Галичини у складі Другої Речі Посполитої, що, однак, не знайшли підтримки серед діячів УСДП – прихильників утворення незалежної Української держави, до якої мала увійти Галичина. Відновлена УСДП з 1928 р. мала взаємини з ППС, стабільній співпраці двох партій заважали розбіжності в національному питанні.

Ключові слова: Українська соціал-демократична партія, Польська партія соціал-демократична, Австро-Угорщина, конфлікт, взаємини.

**BETWEEN CONFRONTATION AND ATTEMPTS TO
REACH AN AGREEMENT: UKRAINIAN AND POLISH
SOCIALISTS IN THE CONDITIONS OF THE COLLAPSE OF
AUSTRIA-HUNGARY AND THE PROCLAMATION OF ZUNR**

Igor Raikivskyi

Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of History of Ukraine and methodology of teaching history, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57, Shevchenko Str., 76018, Iwano-Frankiwsk, Ukraine
i.raj@ukr.net

ORCID 0000-0003-2218-9556

The article revealed the relationship between Ukrainian and Polish socialists in Eastern Galicia at the beginning of the 20th century, on the eve and during the First World War, which ended with the collapse of the Austro-Hungarian Empire and the proclamation of the Western Ukrainian People's Republic (WUPR, ZUNR). In the political life of Austria-Hungary at the beginning of the 20th century a prominent place was occupied by the socialists, to which in Galicia, in particular, belonged the Polish Social-Democratic Party of Galicia and Silesia (from 1919 – the Polish Socialist Party) and the Ukrainian Social-Democratic Party of Galicia and Bukovina. Both autonomous parties were part of the Social Democratic Workers' Party of Austria and tried to combine the national idea and Marxism. In the conditions of the First World War, Ukrainian and Polish Social Democrats clearly declared the priority of the national over the social-class and international, and their traditional critique and hostility towards the “bourgeois” parties became declarative. The leaders of both parties realized that the world war opened up real prospects for solving the national issue and took an active part in the activities of national representative institutions: the USDP leaders were in the Main Ukrainian Council, later – in the General Ukrainian Council, the PSDP leaders – in the Polish circle in the Austrian Parliament etc.

After the collapse of the Habsburg monarchy in the autumn of 1918, the USDP and PSDP became the hostile sides of the armed conflict between the two nations. The Polish Socialists led the first governments of the Second Rzeczpospolita (Polish Republic), while the USDP representatives supported the November 1 uprising of Ukrainians in Lviv and in most of the Galician cities, joined the first Government of the ZUNR (WUPR), headed by K. Levytsky. At the same time, in the composition of both parties, there were few figures calling for a Polish-Ukrainian understanding and an alliance in the struggle against Russian imperialism. Thus, on March 31, 1918, the USDP official M. Hankevych wrote a letter to Polish socialist I. Dashinsky in order to reverse the Polish-Ukrainian conflict, but it did not get the result. After the defeat of the ZUNR (WUPR), the Polish Socialists proposed the projects of the territorial autonomy of the Eastern Galicia in the Second Rzeczpospolita, which, however, did not find support among the leaders of the USDP, which were the supporters of the formation of an independent Ukrainian state, to which Galicia had to enter. The restored USDP since 1928 had a relationship with the Polish Socialist Party but stable cooperation between the two parties was hindered by the contradiction in the national question.

Keywords: the Ukrainian Social-Democratic Party, the Polish Social-Democratic Party, Austria-Hungary (Austro-Hungarian), conflict, relationship.

Помітне місце в політичному житті Австро-Угорщини кінця XIX – початку XX ст. займав соціал-демократичний рух, до якого належали, зокрема, Українська соціал-демократична партія (далі – УСДП) Галичини і Буковини та Польська партія соціал-демократична (далі – ППСД) Галичини і Сілезії, з 1919 р. – Польська партія соціалістична (далі – ППС). Взаємини між двома партіями під час Першої світової війни 1914–1918 рр., що дала поштовх до дезінтеграції Австро-Угорщини і створення на її уламках нових національних держав, викликали зацікавленість серед істориків (Zhernokleyev, 2000, 2006; Najdus, 1983; Koko, 1991, 1993, 1995, *та ін.*), включаючи автора цієї публікації (Rajkiv's'kuj 2002, 2003), але ця проблематика й досі не знайшла належного відображення в науковій літературі. Метою статті є з'ясування політики українських і польських партій соціал-демократичного спрямування та їх взаємин на початку XX ст. у Галичині*. В умовах поглиблення загрози розпаду Габсбурзької монархії та проголошення Західно-Української Народної Республіки (далі – ЗУНР), а з другого боку, відновлення Речі Посполитої, вони характеризувалися суперечливими тенденціями – між конфронтацією і спробами порозуміння.

Обидві партії – ППСД і УСДП – виникли на початку оформлення партійно-політичної структури в Галичині, польська соціал-демократія – в 1892 р., а українська – в 1899 р., займали досить впливові позиції відповідно в польському та українському політичних таборах. Щодо УСДП, то вона була створена нечисленною групою “молодих” марксистів, які організаційно виділилися з середовища заснованої в 1890 р. першої української політичної партії – Русько-української радикальної партії (РУРП) в боротьбі зі старшим поколінням радикалів, прихильниками драгоманівського соціалізму. ППСД і УСДП довгий час належали до числа послідовних прибічників австрійської монархії, сподіваючись використати Габсбургів та їх союзників у боротьбі з Російською імперією – найбільшим ворогом як українців, так і поляків (Zhernokleyev, 2006, 472, 509). В австрійський період ППСД і УСДП на автономних правах входили до складу загально-австрійської соціал-демократії – Соціал-демократичної робітничої партії Австрії (далі – СДРПА), що поділялася на національні секції. Заснована у вересні 1899 р., УСДП була, власне, останньою, шостою секцією СДРПА, що завершила федералізацію цієї партії за національною ознакою.

Взаємини між українськими і польськими соціалістами до 1918 р. були непростими, але назагал розвивалися в руслі загальноавстрійського соціал-демократичного руху. Як правило, представники УСДП і ППСД, обрані до австрійського парламенту, приєднувалися до Клубу німецьких соціал-демократів, куди входили діячі національних секцій у складі СДРПА. Для порівняння, русини-українці, що увійшли до рейхсрату за списками інших партій, зокрема Української національно-демократичної партії (далі – УНДП) та Україн-

* Тут і далі під Галичиною мається на увазі східна, історична частина провінції Королівство Галіції і Лодомерії у складі Габсбурзької монархії, що була заселена переважно русинами-українцями.

ської радикальної партії (далі – УРП), вступали до Українського (Руського) клубу (Binder, 2006, 160, 161). ППСД та УСДП декларували між собою “братерські стосунки”, прихильно ставилися до національно-визвольних прагнень поневолених імперіями народів. Так, польські соціалісти наприкінці XIX – на початку XX ст. виступали за федеративний союз відновленої великої Польщі з незалежною Україною. На думку лідерів ППСД, створення української державності сприятиме ослабленню російського імперіалізму, відсуненню російських кордонів на схід і формуванню низки держав, які відмежують Росію від Польщі (Najdus, 1983, 391).

Упродовж кількох десятиліть, до встановлення в Галичині партійно-тоталітарного режиму в 1939 р., польські та українські соціал-демократи намагалися поєднати національну ідею і соціалізм марксистського зразка, відстоювали національні й соціальні права робітничих мас. Польська соціал-демократія була більш численною за складом, мала сильніші позиції в робітничому середовищі як партія політично й економічно панівної національності в краї. Інтереси ППСД і УСДП перетиналися в східногалицьких містах, де діяли три соціал-демократичні партії – крім польської та української, ще й єврейська (Єврейська соціал-демократична партія), які конкурували між собою за впливи на робітників. Дослідник соціал-демократичного руху в австрійський період О.Жерноклеєв стверджує, що “вузькість масової бази внаслідок нечисленності промислового пролетаріату зумовила гостру конкурентну боротьбу між “братніми” національними секціями СДРПА за вплив на профспілки, культосвітні товариства та інші робітничі об’єднання” (Zhernokleyev, 2006, 506). Конкурентна боротьба дала вирішальний поштовх для створення УСДП, що було справою “молодих” радикалів для забезпечення кращих умов у розвитку українського соціал-демократичного руху, залучення до своїх лав національно свідомих робітників-українців, щоб відвернути їх від колонізації.

Однак на початку XX ст. усередині УСДП точилися гострі дискусії між “старим” і “молодим” крилом. Якщо перші виступали за тіснішу співпрацю з польськими товаришами, то другі тяжіли до скрутного, але самостійного існування (Najdus, 1958, 229, 230). Так звана “дилема українського соціалізму” перетворилася на своєрідне “замкнене коло, остаточний вихід з якого було знайдено тільки в 1914–1918 рр. у змаганнях за національну державність”. Наприкінці 1911 р. в УСДП навіть виник розкол через розбіжності з питань тактики щодо польської соціал-демократії на “старий” і “молодий” напрями. По суті, це було наслідком протиставлення двох політичних культур, яскравими представниками яких стали, з одного боку, один із засновників партії М. Ганкевич (орієнтований на польсько-українське порозуміння і союз у боротьбі проти російського самодержавства), а з іншого – Ю. Бачинський, автор брошури “України irredenta” (1895 р.), прихильник здобуття політичної незалежності України. Розкол в УСДП, що спричинив занепад партійних організацій, був подоланий лише в березні 1914 р. (Zhernokleyev, 2006, 509).

Кризові явища напередодні Першої світової війни охопили різні національні секції СДРПА, після 1905 р. загальнопартійний з’їзд узагалі не скликався. Проявом дезінтеграційних процесів у СДРПА був фактичний розпад після виборів 1911 р. єдиної соціал-демократичної фракції в австрійському парламенті. В умовах назріваючого військового конфлікту в Європі за участю Австро-Угорщини і Росії намітилася тенденція до зближення національних секцій СДРПА з власними національно-політичними таборами. Так, австронімецькі соціал-демократи на парламентській арені взаємодіяли з німецькими лібералами і клерикалами Нижньої Австрії, чеські – з Чеським клубом, а польські – брали участь із весни 1912 р. у засіданнях Польського кола. У політиці ППСД ще до війни проявився примат іредентичного спрямування, перевага його над соціально-класовими принципами. Польські соціал-демократи йшли фактично врозріз із позицією II Інтернаціоналу, що засудивши війну, в маніфесті Базельського надзвичайного конгресу в листопаді 1912 р. висунув перед соціал-демократією кожної країни завдання у випадку воєнних дій “... підняти народ і тим самим прискорити падіння капіталістичного класового панування” (Zhernokleyev, 2006, 421, 422, 424).

Українські соціал-демократи, аналогічно з позицією ППСД у польському русі, в передвоєнні роки виразно заявляли про кінцеву мету українців у можливій війні – політичну незалежність і соборність, тобто національну єдність. Діячі УСДП взяли участь в організації стрілецького руху, зокрема перше військово товариство “Січові стрільці”

у Львові в березні 1913 р. очолив соціал-демократ В. Старосольський, а його скарбником став однопартієць В. Темницький. Щодо В. Старосольського, то він став одним із головних ідеологів Українських січових стрільців (далі – УСС). Позиція УСДП щодо світового воєнного конфлікту практично збігалася з платформою інших галицько-українських партій, крім москвофілів-русофілів, об'єднаних з 1900 р. у Русську народну партію (РНП), прихильників панрусської єдності (Zhernokleyev, 2006, 433, 434, 444). За словами О. Жерноклеєва, напередодні війни “соціал-демократичні партії дедалі більше входили в орбіту національних рухів, тісніше інтегрувались у систему національно-політичних таборів, поступово відкладаючи на майбутнє свою традиційну різку критику й ворожість щодо “буржуазних” партій. І хоч соціально-класова (антикапіталістична й антишляхетська) риторика залишалася присутньою, вона ставала дедалі більш декларативною” (Zhernokleyev, 2006, 445).

Лідери ППСД та УСДП усвідомлювали, що назріваючий воєнний конфлікт загрожував суттєвими змінами на політичній карті Центрально-Східної Європи, як наслідок, відкривалися реальні перспективи для вирішення національного питання, подолання в Галичині дихотомії на рівні “свій” – “чужий” (Monolatij, 2010, 614). З вибухом Першої світової війни влітку 1914 р. українські й польські соціал-демократи взяли активну участь у створенні національних репрезентаційних інституцій. На початку війни більшість соціал-демократичних партій у Європі, змінивши попередню антивоєнну лінію, виступила на боці своїх урядів, що призвело до фактичного розпаду II Інтернаціоналу. Національні секції СДРПА підтримали консолідацію в рамках власних національно-політичних таборів, що потягнуло за собою, по суті, розрив з австрійською соціал-демократією. Документально підтверджується відсутність у 1915–1916 рр. на території Галичини будь-якої мирної агітації з боку крайових соціал-демократичних партій, як українська, так і польська партії послідовно пропагували жорстоку боротьбу з російським царизмом – «тюрмою народів» (Zhernokleyev, 2000, 125, 126).

У руслі рішень V партійного з'їзду 1–2 березня 1914 р. УСДП пішла на створення з іншими, більш впливовими галицько-українськими партіями – УНДП і УРП – єдиної національно-політичної репрезентації українців. До складу Головної української ради (далі – ГУР), що виникла 1–2 серпня 1914 р. у Львові, увійшло по чотири представники названих партій, від УСДП – М. Ганкевич, як заступник голови ГУР, та В. Темницький, Т. Мелень, В. Старосольський, як її члени. Члени УСДП активно вступали до легіону УСС, славилися на фронтах світової війни (зокрема, мобілізацію добровольців у Галичині проводив Т. Мелень як представник ГУР, а соціал-демократи М. Стронський, І. Сіяк, П. Дідушок та ін. служили старшинами в лавах УСС тощо) (Zhernokleyev, 2000, 113, 124). Чотири галицькі й один буковинський соціал-демократ (М. Ганкевич як віце-президент, В. Темницький, Ю. Бачинський, Т. Мелень та О. Безпалко як члени) увійшли до Загальної української ради (далі – ЗУР), створеної в травні 1915 р. у Відні. М. Ганкевич, автор проекту статуту ЗУР, відіграв значну роль у досягненні згоди між лідерами різних організацій у складі єдиної загальноукраїнської репрезентації (Zhernokleyev, 2000, 124, 127).

Очевидно, українські соціал-демократи стали на бік австрійського уряду у війні з Російською імперією, розраховуючи, що з розпадом останньої внаслідок військових поразок і революційних процесів виникне національна державність спочатку на Наддніпрянській Україні, а в Австро-Угорщині – автономна українська область. Зрозуміло, що питання про всеукраїнську єдність, реалізація якого означала б порушення територіальної цілісності Габсбурзької монархії, УСДП в той час не могла ставити. Увійшовши до ЗУР, соціал-демократи разом з представниками інших українських партій намагалися представляти перед австрійським урядом інтереси всієї України (Zhernokleyev, 2006, 469, 470). Однак австрійський імператор Франц-Йосиф, ігноруючи національно-визвольні прагнення українців, на початку листопада 1916 р. проголосив розширення автономії Галичини без її поділу на українську і польську частини, що було поступкою полякам. Вони мали всю повноту влади в краї, а русини-українці, будучи залежними від поляків, тепер не мали права апелювати до центрального віденського уряду. Це викликало внутрішню кризу ЗУР, що в кінці 1916 р. фактично розпалася. Політичний провід в українському таборі в Габсбурзькій монархії поступово почав переходити до Української парламентської репрезентації (далі – УПР) (Zhernokleyev, 2000, 127, 128).

З другого боку, польські соціал-демократи вступили до Польського кола – парламентської репрезентації поляків, що на перших порах викликало гострі дискусії всередині ППСД. “Протягом десятиліть коло було ледь не головним політичним супротивником партії, – стверджує О. Жерноклеєв, – об’єктом найдошкульнішої критики, символом осередку феодальної реакції та антагоністичних до соціал-демократії класових сил” (Zhernokleyev, 2006, 471). Рішення про вступ ППСД до Польського кола прийнято в грудні 1915 р., але навіть на початку 1916 р. була гостра опозиція проти цієї ухвали, яку піддали критиці Є. Морачевський, Г. Ліберман, З. Клеменевич та ін. Однак більшість діячів ППСД підтримала ухвалу, на основі якої 23 березня 2016 р. Польське коло прийняло до свого складу вісім соціал-демократів: І. Дашинського, Е. Бобровського, Г. Діаманда, Є. Морачевського тощо. Виступаючи на цьому засіданні, І. Дашинський наголосив, що соціал-демократи вважають об’єднання всіх сил народу за необхідну передумову створення в майбутньому незалежної Польської держави і розглядають коло як зародок національного парламенту. Поляки, на відміну від українців і всіх інших національних секцій в СДРПА, уже з початку 1916 р., після вступу до Польського кола, не брали участі в подальших конференціях загальноавстрійської соціал-демократії (Zhernokleyev, 2006, 471, 472, 476).

Отже, від початку війни українські й польські соціал-демократи зайняли проавстрійську позицію, сподіваючись на поразку царської Росії, що відкрило б шлях для національно-державного будівництва. Світова війна чітко виявила примат національного над інтернаціональним і соціально-класовим в ідеології соціал-демократів в Австро-Угорщині. За словами М. Ганкевича, “розвалення ... Російської імперії, воля, самостійність і незалежність народів європейського Сходу – це програмовий постулат, який мусить поставити кожний демократ і кожний соціаліст” (Gankevych, 1915, 26). Водночас усередині СДРПА посилювалися відцентрові тенденції, що охопили як УСДП, так і ППСД. Остання була, по суті, єдиною партією в Польському колі, що наполягала на чіткому з’ясуванні цілей Габсбурзької монархії в польському питанні. ППСД виступала за створення єдиної самостійної держави у складі Конгресового Королівства і Галичини. У виступі на засіданні кола 3–4 жовтня 1916 р. соціал-демократ І. Дашинський вимагав, щоб центральні держави, на боці яких воювала Австро-Угорщина, не допустили відновлення польської державності без Галичини. Він звинуватив керівництво кола, зокрема голову Л. Білінського, в недостатньо активній позиції в справі декларування тези, що галичани хочуть бути одною державою з Королівством Польським (Zhernokleyev, 2006, 472, 473).

ППСД досить прихильно зустріла спільну декларацію від 5 листопада 1916 р. монархів Німеччини й Австро-Угорщини, що проголосила створення Польської держави на окупованих ними польських етнічних землях Російської імперії (без Галичини, Сілезії та ін.). Однак польські соціал-демократи зробили суттєве застереження про потребу возз’єднання в одній державі, що мала отримати реальну самостійність, усіх частин Польщі, включаючи Галичину. Причому ППСД негативно ставилася до перспектив поділу Галичини на західну або польську і східну, українську частини (Zhernokleyev, 2006, 473, 474). Діячі ППСД Галичини і Сілезії мали на початку ХХ ст. тісні ідейні й морально-психологічні зв’язки з Польською партією соціалістичною (далі – ППС), заснованою в 1893 р., що діяла на території Російської імперії. Рішенням XV партійного з’їзду, що відбувся в кінці квітня 1919 р., уже після проголошення Другої Речі Посполитої, ППСД остаточно приєдналася до ППС (Najdus, 1983, 635). Так соціал-демократи стали загальнонаціональною партією в польському політичному таборі, що зміцнило і водночас ускладнило їх позиції у взаєминах з українською соціал-демократією.

Щодо українських соціал-демократів у Галичині, то на початку ХХ ст. вони взаємодіяли з наддніпрянською Українською соціал-демократичною робітничою партією (далі – УСДРП), з початком війни контакти між двома ідейно близькими партіями ще більше активізувалися. УСДП підтримала діяльність Союзу визволення України (далі – СВУ), заснованого наддніпрянськими політичними емігрантами в серпні 1914 р. у Львові, що проголосив своєю метою боротьбу за державну самостійність і соборність України. До СВУ належали майже виключно українські соціал-демократи Наддніпрянщини – колишні члени Революційної української партії та Української соціал-демократичної “Спілки”. Лідери УСДП В. Темницький, М. Ганкевич, Т. Мелень, Ю. Бачинський та ін. активно співпрацювали з редакцією “Вісника СВУ”, що виходив з жовтня 1914 р. у Відні (Zhernokleyev,

2006, 467, 468). Після проголошення ЗУНР УСДП першою з галицьких партій декларувала об'єднання з наддніпрянською УСДРП (зокрема, колишні австрійські піддані С. Вітик та О. Безпалко були делегатами VI конгресу УСДРП у Києві 10–12 січня 1919 р.), але процес партійного об'єднання не був завершений внаслідок поразки української революції (Rajkiv's'kyj, 1998b, 44).

У цілому взаємини між українськими і польськими соціал-демократами в Австро-Угорщині після 1914 р. значно ускладнилися. Криваві бойові дії в краї спричинили масові руйнування і людські жертви, багатьох діячів і рядових членів партій було мобілізовано до армії, зв'язок між партійними центрами і місцевими осередками втрачено, преса та австрійський парламент перестали працювати – усе це призвело до згорання внутріпартійного життя й організаційного занепаду. Активна участь діячів УСДП і ППСД у діяльності національних репрезентаційних інституцій за участю “буржуазних” партій суперечила пропагованим досі ідеологемам соціал-демократів. В умовах посилення в середовищі ППСД польських великодержавних настроїв питання федерації з Україною, з яким партія виступала раніше, відійшло на другий план. Щоправда, офіційну позицію УСДП і ППСД у період війни апробували лише керівні органи, але не ширший загальнопартійців (Zhernokleyev, 2006, 477, 478). Дезінтеграційні процеси в Австро-Угорщині посилювалися після падіння самодержавства в Росії в лютому 1917 р., що викликало сподівання всіх прогресивних сил на розпад імперій і близьке завершення війни. Перехід воюючих сторін до зтяжкої позиційної війни створив умови для поступового відновлення місцевих осередків УСДП і ППСД у 1917–1918 рр.

З наближенням розпаду Австро-Угорщини позиція польських та українських соціал-демократів радикалізувалася. Демократизація суспільного життя в Росії після Лютневої революції 1917 р. і повалення самодержавства, а з іншого боку – зниження шансів на перемогу центральних держав, включаючи Австро-Угорщину, в світовій війні, що ставало дедалі більш очевидним у 1917 р., спричинили кризу проавстрійської орієнтації серед польських соціал-демократів у Галичині. На пропозицію І. Дашинського керівництвом ППСД в жовтні 1917 р. ухвалило рішення вийти з Польського кола, що пояснювалося насамперед опозиційним становищем ППСД усередині кола та його проурядовим, проавстрійським характером. Щоправда, певна взаємодія діячів ППСД з Польським колом продовжувалася. Польські соціал-демократи відверто декларували прагнення “мати державу польську і хочемо як польська частина увійти до незалежної з'єднаної Польщі” (з виступу І. Дашинського в австрійському парламенті 22 січня 1918 р.). Однак про українське питання в контексті національно-визвольних прагнень поневолених народів під владою Габсбурзької монархії навіть не згадувалося (Zhernokleyev, 2006, 486).

Лідери українських соціал-демократів піддали критиці позицію ППСД у національному питанні. На відміну від ППСД, УСДП до середини 1918 р. ще мала певні надії на підтримку з боку правлячих кіл Габсбурзької монархії, дотримувалася ідеї створення автономної Української держави в межах імперії. Цю вимогу, зокрема, поставив з'їзд представників усіх українських політичних партій, скликаний УПР 25 березня 1918 р. у Львові. Однак соціал-демократи спочатку відкинули ідею створення надпартійної “організації національної оборони”, мотивуючи це “програмовою пропастю” між українськими партіями краю в соціально-економічних питаннях, подібна співпраця можлива була лише в національно-політичних справах (Zhernokleyev, 2006, 489). Ситуація почала кардинально змінюватися восени 1918 р., коли розпад Австро-Угорщини став неминучим. Жовтневий 1918 р. маніфест імператора Карла I Габсбурга визнавав право народів, що населяли імперію, на самовизначення. На території Габсбурзької монархії маніфест був сприйнятий як сигнал до створення національних держав поляками, чехами, хорватами та іншими народами (Makarchuk, 1997, 41).

Відтоді політичні шляхи в Галичині між українськими і польськими соціал-демократами надовго розійшлися. УСДП і ППСД, по суті, стали по різні сторони назріваючого збройного конфлікту між двома народами. Польські соціалісти підтримали політику анексії східногалицьких територій Польською державою. І. Дашинський в останній промові з трибуни австрійського парламенту 2 жовтня 1918 р. виступив на захист ухвалені напередодні спільної резолюції за участю представників польських посольських клубів, з вимогою негайного розриву з Австро-Угорщиною (крім соціал-демократів, документ підписа-

ли лодовці, націонал-демократи і консерватори). Резолюція наголошувала, що до складу відновленої Польщі мають увійти території, якими вона володіла до 1772 р., з включенням Галичини, водночас декларувалося право кожного народу до повної незалежності. Конкретизуючи положення резолюції щодо Східної Галичини, І. Дашинський відверто заявив: “Сядемо за один стіл, щоб поділитися по-братерськи краєм, в котрому все-таки ми і ви мешкаємо”, а що з того вийде, мала вирішити історія, а не боротьба двох народів. Характерно, що в стенограмі засідань парламенту була зафіксована теза про братерський поділ, але партійний часопис ППСД “Naprzód”, що виходив у Кракові, замінив формулюванням: “жити будемо як браття в краю” (Zhernokleyev, 2006, 490).

Очевидно, заміна цього формулювання в пресі засвідчила суть позиції польських соціал-демократів, що виступали проти поділу Галичини і вважали весь край з давніх часів польським. Вони базували свої погляди на основі історичного принципу, а не етнографічного, на якому наполягали українські діячі, виходячи з того, що абсолютну більшість населення східної частини краю становили русини-українці, а західної – поляки. По суті, два взаємовиключні принципи – історичний та етнографічний – унеможливили мирне поладження польсько-українських суперечностей. Поштовх до розпаду Австро-Угорщини дали “14 пунктів” президента США В. Вільсона, з якими він виступив на початку 1918 р., що визнавали право націй на самовизначення і були покладені в основу повоєнної міжнародної системи. Підтримавши процеси національно-державного будівництва, УСДП і ППСД засудили жовтневий 1917 р. збройний переворот у Петрограді (колишньому Петербурзі), імперіалістичну політику російських більшовиків. УСДП офіційно вітала Центральну Раду як демократичний орган, що захищає інтереси трудового люду і має соціалістичну орієнтацію. Пізніше партія з соціально-класових позицій піддала критиці гетьманат П. Скоропадського як владу буржуазії і великих землевласників (Rajkiv's kuj, 1998b, 42).

Сім діячів УСДП (чотири з Галичини – С. Вітик як парламентський посол, М. Ганкевич, О. Крупа, А. Чернецький та три з Буковини – Г. Андріяшук, О. Безпалко, В. Сороневич) увійшли до Української національної ради (далі – УНРада) у Львові, що була створена як політичне представництво українського народу під австрійською владою, а пізніше виконувала функції законодавчого органу ЗУНР. На першому засіданні УНРади в ніч з 18 на 19 жовтня 1918 р. більшість делегатів, що належала націонал-демократам і радикалам, проголосували за створення західноукраїнської держави під егідою австрійської корони, з огляду на міжнародні обставини, насамперед підтримку США права народів Австро-Угорщини на самовизначення. На відміну від політичного проводу в УНРаді, соціал-демократи на першому засіданні в ніч з 18 на 19 жовтня 1918 р. виступили прибічниками негайної злуки західноукраїнських земель з Українською Народною Республікою (УНР) на Наддніпрянщині (Rajkiv's kuj, 1998b, 43). На львівській конференції УСДП 19 жовтня за участю діячів інших партій було einstайно ухвалено постанову про створення “комітетів об'єднання всіх українських земель”, а про своє рішення інформувати соціал-демократію всього світу (Vpered, 1918, 27 lystopada).

У свою чергу, ППСД разом з іншими польськими партіями наприкінці Першої світової війни взяла участь у створенні в Кракові 28 жовтня 1918 р. “Польської ліквідаційної комісії” (далі – ПЛК), що як представницький орган відроджуваної Польської держави в Галичині мала перебрати владу в австрійців у коронному краї. До складу комісії увійшло по чотири представники від польських партій, включаючи ППСД (усього – 23 послы). На засіданні більшістю голосів було прийнято рішення, що комісія повинна перебувати в столиці краю. Однак соціал-демократ І. Дашинський у ході дискусії висловився проти розміщення ліквідаційної комісії у Львові до часу вирішення спірних українсько-польських питань, але не знайшов підтримки серед більшості учасників засідання. Поляки опанували Краків 29 жовтня 1918 р., ставало очевидним, що на черзі були міста Східної Галичини включно зі Львовом, польсько-українська війна назривала (Najdus, 1983, 622, Zhernokleyev, 2006, 493). Передбачалося, що князь В. Чарторійський перебере владу в польські руки від австрійського намісника К. фон Гуйна у Львові вже 1 листопада, ставши генеральним комісаром усієї Галичини (Lytvun, 2011, 379).

Серед соціал-демократів були діячі, що намагалися відвернути польсько-український конфлікт. М. Ганкевич написав листа 31 жовтня 1918 р. до поляка І. Дашинського, в якому

закликав, поки ще не пізно, до порозуміння між народами, щоб уникнути кровопролиття (Koko, 1991, 16). Очевидно, він сподівався на підтримку польських соціалістів у справедливому розв'язанні українського питання. Лист М. Ганкевича був розглянутий на засіданні ексекютиви ППСД 1–2 листопада, що вирішило для переговорів делегувати своїх представників А. Гауснера та Ю. Обірека до Львова. Учасники засідання ухвалили відозву, в якій вітали створення “вільної, незалежної Народної Республіки Польської”. У відносинах із сусідніми народами – українцями в Галичині й чехами в Сілезії – відозва закликала шукати “доріг згоди та поєднання, не поступаючись своїм національним правом ні на крок”. На думку лідерів ППСД, усі спірні питання мала розв'язати мирна конференція, а до цього часу кожний народ повинен був шукати можливостей для “вирішення розбіжностей шляхом угоди тимчасової, без пролиття крові”. Часопис ППСД у Кракові “Naprzód” 6 листопада 1918 р. повідомив про доручення львівським однопартійцям здійснити заходи для порозуміння з українськими соціалістами в справах господарських, апровізаційних, комунікацій та охорони праці (Najdus, 1983, 622, 623).

Однак зусилля одного з лідерів УСДП М. Ганкевича, а з польського боку – І. Дашинського та ексекютиви ППСД, до яких він звернувся листовно з метою уникнення кровопролиття між двома народами, явно запізнилися. Уже з 1 листопада 1918 р. владу у Львові, а в наступні дні – у Східній Галичині перебрали українці. Організацію збройного повстання українців у Львові та більшості міст краю пришвидшили заходи ПЛК з метою прилучити Східну Галичину до відновленої Речі Посполитої (Lytvyn, 2011, 379). Коли в Кракові керівництво ППСД 1–2 листопада 1918 р. приймало рішення про делегування повноважних представників партії для переговорів, Львів став ареною запеклих боїв, про які краківські партійці, мабуть, не знали (Zhernokleyev, 2006, 494). Незважаючи на ідейні розбіжності з УНДП і УРП, соціал-демократи у вирішальний момент 1 листопада 1918 р. разом з представниками інших українських партій підтримала перейняття влади у Львові та проголошення ЗУНР. Так, соціал-демократ М. Голубець загинув у збройних сутичках з поляками, а Є. Гуцайло і В. Старосольський потрапили в полон. Останній як член Генерального військового комісаріату брав участь у підготовці збройного повстання (Rajkiv's'kuj, 1998b, 43).

УСДП виявила поступливість і компроміс у процесі формування органів влади ЗУНР. Соціал-демократи увійшли до першого уряду ЗУНР на чолі з націонал-демократом К. Левицьким у листопаді 1918 р.: А. Чернецький став державним секретарем праці й суспільної опіки, а М. Парфанович – заступником секретаря шляхів (Rajkiv's'kuj, 1998a, 112, 113). Учасник листопадових подій 1918 р., історик М. Гуцуляк згадував: “Листопадовий Чин змобілізував і об'єднав ... галицьких українців, тобто всі їхні партії, в одну українську державницьку громаду, чого не можна було ніяк довершити на Великій Україні” (Guczulayak, 1973, 140). УСДП підтримала перші кроки в розбудові ЗУНР, але вже з січня 1919 р., після урочистого проголошення Акту злуки УНР і ЗУНР у Києві, коли ЗУНР дістала нову назву – Західна область УНР, відкрито перейшла в опозицію до галицького уряду. Партія обстоювала створення єдиного в Українській державі соціалістичного уряду, підтримувала діяльність урядів Директорії УНР, членами яких у 1919–1920 рр. були В. Темницький, Й. Безпалко, В. Старосольський, С. Вітик (до Варшавського договору 1920 р. між УНР і Польщею) (Rajkiv's'kuj, 1998b, 49).

Керівництво ППСД, як стверджує О. Жерноклеєв, “ніяк офіційно й безпосередньо не відреагувало ні на події Листопадового зриву у Львові, ні на проголошення 13 листопада ЗУНР. Погляди польських соціал-демократів Галичини були вже спрямовані на нову, відроджену Польщу”. У ніч з 6 на 7 листопада 1918 р. група польських діячів, представники політичних сил, що підтримували Ю. Пілсудського, створили у Любліні Тимчасовий народний уряд Польської Республіки на чолі з соціал-демократом І. Дашинським. До складу першого уряду незалежної Польщі увійшов ще один член ППСД – Є. Морачевський. Виконком ППСД 8 листопада висловив підтримку в створенні люблінського кабінету, але він проіснував недовго, вже 18 листопада новий польський уряд знову очолив Є. Морачевський. Це був, по суті, перший загальнонаціональний уряд відновленої Польської держави, за своїм партійним складом і програмою ідентичний попередньому. Є. Морачевський залишався прем'єром уряду до січня 1919 р., пізніше – заступником голови польського Установчого сейму (Zhernokleyev, 2006, 495, 496).

Польські соціалісти в особі ППС, до якої приєдналася весною 1919 р. ППСД, підтримували федераційну концепцію, що була створена ще до війни в середовищі ідейних соратників Ю. Пілсудського. У 1918–1921 рр. концепція федералізму передбачала розчленування Російської імперії за національною ознакою і проголошення на її основі незалежних держав, що мали бути з'єднані з Польщею на основі федерації. По суті, йшлося про відновлення геополітичної конструкції на зразок колишньої Речі Посполитої до 1772 р., куди входили й “руські”, українські землі (Галичина і Правобережна Україна), федералізм виступав знаряддям відновлення великодержавного статусу Польщі. Польські політики прагнули позбутися небезпечного російського сусідства, відгородившись буферною зоною напівзалежних від себе держав на території від Балтійського до Чорного морів, однією з них мала стати УНР (Комар, 2009, 42, 43). Українське питання стало пріоритетним у східній політиці Польської держави після розпаду Австро-Угорщини, але поразку федераційної концепції виразно засвідчив Ризький мирний договір у березні 1921 р. між Польщею і радянськими республіками (Комар, 2009, 48).

Отже, українські та польські соціал-демократи після розпаду Австро-Угорщини підтримали діяльність своїх національних урядів. “Перші, що виступили проти українського робітництва – це дотеперішні наші співтовариші, польське робітництво, і то, на жаль, з братньої ППСД” (Ukrayins`ka robotnycha gazeta, 1919), – писав друкований орган УСДП. Іншим разом УСДП дорікала польським соціалістам за те, що “йдуть проти нас, називаючи кожний наш виступ в обороні прав українського народу націоналізмом, шовінізмом ...” (Chervonyj prapor, 1919). За свідченням Л. Ганкевича, одного з лідерів УСДП, партія ще в кінці жовтня 1918 р. розірвала стосунки з польськими соціалістами (Rajkivs`kuj, 2003, 47). Водночас лідери УСДП не виключали можливість порозуміння польського та українського робітництва, декларували поєднання національно-державницьких позицій з марксистським, соціально-класовим світоглядом. “Йдім з поміччю польським робітникам, освідомлюймо їх, – писала газета УСДП у Львові, – бо інтереси ... одні: повалити панування буржуазії” (Vpered, 1918, 31 grudnya). Обидві партії не заперечували право на існування незалежних національних держав – України і Польщі, розбіжності торкалися лише різного бачення державної належності спірних територій, зокрема Галичини, польські діячі мали великодержавні плани.

Що правда, серед польських соціал-демократів не було чіткого бачення територіальних меж української державності. На сторінках партійної преси ППС в 1918–1921 рр. висловлювалися різні підходи до вирішення справи державної належності Східної Галичини. Крім тези про те, що вона повинна увійти до складу Речі Посполитої, були й інші погляди: 1) встановлення лінії розмежування ворогуючих сторін, що залишала на польському боці частину Галичини разом зі Львовом і Дрогобицько-Бориславським нафтовим басейном; 2) утворення на території Східної Галичини, Холмщини і Підляшшя держави під міжнародним захистом, що мала стати нейтральною зоною між Польщею та Україною; 3) надання Східній Галичині державного статусу під польським протекторатом та ін. (Коко, 1995, 37). Українські й польські соціал-демократи по-різному бачили перспективи національно-державного будівництва після розпаду Австро-Угорщини: якщо УСДП різко засудила Варшавський договір 1920 р., за яким відходили під польську владу “території з більшістю українського населення за ціну увільнення кількох губерній Придніпрянщини від большевицької влади!” (Vpered, 1920, 30 kvitnya), то ППС поставилася до його підписання назагал позитивно, але після невдалої спроби реалізації підтримала мирний договір між Польщею і радянськими республіками (Genyk, 1997, 155, 156).

Програма польських соціалістів на початку 1920-х рр. була більш поміркованою в українському питанні, ніж правлячих кіл Речі Посполитої на чолі з ендеками. За Ризьким миром у березні 1921 р. між радянською Росією й Україною, з одного боку, та Польщею, з другого, остання одержувала Західну Україну (хоч формально до березня 1923 р. суверенітет над територією Східної Галичини належав державам Антанті). Польські урядові кола відмовляли українському населенню в праві на вільний національний розвиток. Тотальність політичного життя в Польщі до середини 1920-х рр. визначала інкорпораційна програма ендеків – націонал-демократів, складовою частиною якої була національна асиміляція меншин і спроби перетворення Польської держави в однаціональну. У політиці польських урядів після травневого 1926 р. перевороту Ю. Пілсудського втілювалася в

життя програма державної асиміляції українців, що були найбільш численною національною меншиною в Другій Речі Посполитій, пріоритетне значення надавалося зміцненню польського елемента на Західній Україні (Komaг, 2001, 120, 121, 127).

На протывагу політиці польських урядових кіл, пепеесівці обстоювали автономістське розв'язання справи Східної Галичини, що, на думку лідерів ППС М. Недзялковського, Т. Голувка та ін., було прийнятним компромісом для української і польської сторін. Більш детально шляхи вирішення українського питання обговорювалися на XVIII конгресі ППС 23 липня 1921 р. в Лодзі. У запропонованій М. Недзялковським резолюції конгрес, засудивши політику національного й релігійного утиску на “східних кресах”, заявив, що “здобуття далеко йдучої автономії для населяючих компактні території національних меншин у Польщі” є “одним із найнеобхідніших завдань соціалістичної боротьби” (Robotnik, 1921). Польські соціалісти критично ставилися до більшовицької влади, підтримували незалежність УНР на Наддніпрянщині, але однозначно бачили Західну Україну в складі відновленої Польщі. М. Недзялковський запропонував у жовтні 1921 р. проєкт закону про територіальну автономію Східної Галичини, що передбачав заснування в краї автономії двох воєводств – Галицького і Подільського. До їх складу не входила частина повітів Львівського воєводства, але в січні 1922 р. на засіданні Головної ради ППС він вніс деякі зміни щодо межі територіальної автономії, включивши в неї Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн (Koko, 1995, 67).

Згідно проєкту М. Недзялковського, у Східній Галичині створювався законодавчий орган – крайовий сейм, у функції якого входили формування і контроль над автономною адміністрацією – крайовою радою. Східногалицька автономія отримувала власний бюджет і казну, українська мова паралельно з польською жила як урядува. Особливу увагу звернуто на гарантування права польської меншини у всіх галузях громадського життя. Однак проти територіальної автономії виступила східногалицька окружна організація ППС, що аргументувала свою позицію небезпекою від'єднання краю від Речі Посполитої (Koko, 1995, 67). Порозуміння між львівською групою і рештою ППС вдалося досягти в травні 1922 р. Законопроєкт автономного устрою від імені польських соціалістів запропонував урядові І. Дашинській 29 травня, але ухвалення цієї пропозиції унеможливила рішення протидія націоналістичних фракцій у польському сеймі. За пепеесівський проєкт проголосували лише маловпливові Польська народна партія “Визволення” і Польська народна партія “Лівіця”. По суті, ППС пропагувала концепцію державної асиміляції, що передбачала забезпечення українській меншині рівноправ'я і свободи в національному, економічному та культурному розвитку з метою прив'язання її до платформи польської державності (Genyк, 1998, 106, 107).

У контексті проєктів автономії східногалицьких земель діячі ППС зробили спроби налагодити контакти з українськими соціал-демократами. Пепеесівці мали на меті заручитися підтримкою УСДП при ухваленні проєкту територіальної автономії Східної Галичини, зокрема щодо визначення кордонів та основних умов надання автономного статусу. У редакції центрального друкованого органу УСДП газети “Вперед” у Львові 7 листопада 1921 р. відбулася зустріч польських соціалістів М. Недзялковського і К. Пужака з діячами партії. Поляки цікавилися ставленням УСДП до автономістського розв'язання справи Східної Галичини, запропонованого ППС. Українські соціал-демократи П. Буняк і М. Парфанович від імені партії дали негативну відповідь (Vpered, 1921, 11 lystopada). У пресі УСДП писалося, що ППС, “відрікшися всіх соціалістичних принципів, пішла на службу польській буржуазії” (Vpered, 1921, 5 lypnya). Газета пояснювала, що “соціалістична пролетарська політика не йде і не може піти в вирішуванні національної проблеми разом з буржуазією, ... шляхом імперіялізму ...” (Vpered, 1921, 22 chervnya).

Враховуючи невирішеність міжнародно-правового статусу Східної Галичини до березня 1923 р., УСДП разом з іншими партіями в українському національно-державницькому таборі бойкотувала заходи польських властей у краї, зокрема перепис населення 1921 р., вибори до польського сейму і сенату 1922 р. Лідери УСДП, виступивши проти запропонованого польськими соціалістами автономістського розв'язання східногалицького питання у складі Польщі, на середину 1920 р. остаточно зневірилися в політиці урядів УНР і ЗУНР, що перебували у вимушеній еміграції. Підтримавши курс С. Петлюри на польсько-українське зближення, УСДП різко засудила квітневий 1920 р. Варшавський

договір. На знак протесту діячі УСДП вийшли з президії Української національної ради ЗУНР у Львові (30 березня 1920 р.) та з уряду УНР (4 квітня 1920 р.) (Rajkivs`kuj, 1998b, 51). На початку 1920-х рр. відбулася ліворадикальна еволюція УСДП, спричинена поразкою національно-визвольних змагань, встановленням польського режиму на Західній Україні, що стало дисонансом до наявності української державності (хоча й ілюзорної) в особі Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР), де в той час успішно проводилася більшовицька політика “українізації”.

Поступово УСДП була опанована комуністами, що усунули від проводу лідерів – В.Темницького, В.Старосольського, Л.Ганкевича та ін. (Gromads`kuj vistnyk, 1923). Серед виключених з партії на початку 1920-х рр. був М. Ганкевич. Він виступав за порозуміння з поляками, залишившись у захопленому Львові, писав: “Могучий нині шал націоналізму. Та я вірю ..., що ... історична конечність ... через побіду соціалізму доведе до збратання вольних народів, ... остаточно побідить наш червоний прапор!” (Vpered, 1918, 29 lystopada). М. Ганкевич піддавав критиці політику російських більшовиків і підтримав автономістський проект ППС, вважаючи, що “в Галичині територіальна автономія – се пункт вихідний” (CzDIAL, 16 zv.). Нове керівництво УСДП звинувачувало М. Ганкевича за розбіжність з лінією партії, бо він “поставився до великої пролетарської революції Сходу як сліпець до ясного сонця” і почав “лятися на велике пролетарське діло ...” (Vpered, 1922, 18 sichnya). Головна управа УСДП на засіданні 29 грудня 1921 р. виключила М. Ганкевича з партії. Він навіть не був офіційно поінформований і дізнався про це рішення з газети (Zhernokleyev et al., 2004, 166). М. Ганкевич до кінця життя (помер у 1931 р.) виступав за тісну співпрацю українських соціал-демократів з польськими, в партійному житті відновленої УСДП участі більше не брав.

На VI партійному з’їзді у Львові 18 березня 1923 р. УСДП відкрито проголосила перехід на комуністичні позиції, виступала за возз’єднання західноукраїнських земель з радянською Україною у складі Союзу РСР. Партія піддала різкій критиці “буржуазну” політику польських соціалістів, газета УСДП “Земля і воля” в 1923 р. писала, що ППС через підтримку “буржуазної держави ... зовсім забула про клясові інтереси працюючої кляси” (Zemlya i volya, 1923). Польські власті в січні 1924 р. заборонили прокомуністичну УСДП, що була відновлена на старих, соціал-демократичних позиціях лише в кінці 1928 р. Відновлення УСДП створило передумови для нормалізації взаємин між УСДП і ППС. Вбачаючи розв’язання соціальних суперечностей у поширенні соціалістичної ідеї, українські соціал-демократи і пепеєсівці боролися проти активізації правих і ліворадикальних сил у політичному житті держави. ППС підтримала зближення з УСДП, сподіваючись зміцнити фронт лівих сил у боротьбі проти наступу санаційної диктатури, обмеження демократичних інститутів у Польщі. Представники УСДП і ППС на найвищому партійному рівні вперше після 1918 р. зібралися на конференції 29 січня 1933 р. у Львові, аж через 15 років (Rajkivs`kuj, 2003, 51).

У переговорах брали участь давні лідери: від УСДП Л. Ганкевич (голова партії), В. Темницький, В. Старосольський та ін., від ППС – М. Недзялковський, К. Пужак, А. Гауснер тощо. Посол М. Недзялковський чітко висловив думку учасників конференції про те, що “минуле – це найбільша перепона до порозуміння з УСДП”. “Минуле треба перекреслити, – заявляв він. – Тільки соціалізм може вирятувати людство і під тим кутом треба підходити до всіх справ”. Конференція ухвалила рішення про взаємодію УСДП і ППС у боротьбі проти націоналізму, фашизму і комунізму, водночас пепеєсівці підтримали принцип “самостійности й державної незалежности українського народу” (Vpered, 1933). Очевидно, мова йшла про відновлення української державності на Наддніпрянщині. Підсумовуючи результати конференції, секретар УСДП І.Квасниця в інтерв’ю газеті “Robotnik” підкреслив, що ППС визнала в українському питанні максимальну програму УСДП: “Перший найважливіший крок зроблено, як Соціалізм звів нас до одного столу нарад, так Соціалізм доведе і до зміцнення зав’язаних контактів” (Robotnik, 1933).

Щоправда, взаємини між УСДП і ППС напередодні Другої світової війни залишалися досить спорадичними. Українські есдеки на спільному з ППС святкуванні дня міжнародної солідарності трудящих 1 травня в другій половині 1930-х рр. у Львові та деяких інших містах краю висували вимогу національно-територіальної автономії на етнографічних українських землях у Речі Посполитій (Rajkivs`kuj, 1995, 58). Так, на першотравнево-

му мітингу 1936 р. у Львові спільно з польськими та єврейськими соціалістами П. Буняк від імені УСДП вимагав встановлення “територіальної, політичної та культурної автономії для українського народу у Польщі...” (Dilo, 1936). Наскільки відомо, УСДП не розглядала концепцію автономії на засіданнях ЦК або партійному з’їзді. В українській пресі відзначалося, що УСДП “йде від літ у хвості ППС” (Novyj chas, 1938). Польський дослідник Еугеніуш Коко виділяє дві тенденції в проєктах ППС автономії для національних меншин, що компактно населяли території на сході Речі Посполитої. Перша з них полягала в забезпеченні чітко визначених прав для українського населення, а друга – в збереженні унітарного характеру Польської держави. З середини 1920-х рр. посилювалася друга тенденція внаслідок тиску східногалицьких соціалістів на центральний провід партії і ворожого ставлення місцевих українців до Польщі (Коко, 1995, 68).

Таким чином, соціалістичну течію в національному русі галицьких русинів-українців і поляків на початку ХХ ст. представляли відповідно Українська соціал-демократична партія Галичини і Буковини і Польська партія соціал-демократична Галичини і Сілезії, з 1919 р. – Польська партія соціалістична. Обидві партії на автономних правах увійшли до складу Соціал-демократичної робітничої партії Австрії, що поділялася на національну секцію. Посли від УСДП і ППСД в австрійському парламенті входили до Клубу німецьких соціал-демократів разом з представниками інших національних секцій у складі СДРПА. Українські і польські соціал-демократи намагалися поєднати національну ідею і соціалізм марксистського зразка, співпрацювали і водночас вели конкурентну боротьбу за вплив на профспілки, культосвітні товариства та інші робітничі об’єднання. Напередодні Першої світової війни намітилася тенденція до зближення національних секцій СДРПА з власними національно-політичними таборами. ППСД і УСДП виразно окреслили свою національну орієнтацію, а з 1914 р. тісніше інтегрувалися в систему національно-політичних таборів, зробивши свою традиційну критику і ворожість щодо “буржуазних” партій більшою декларативною.

Лідери УСДП і ППСД усвідомлювали, що світова війна відкриває реальні перспективи для вирішення національного питання і взяли активну участь у національних репрезентаційних інституціях: українські есдеки виступили співорганізаторами УСС, увійшли до складу Головної української ради (1914 р.), Загальної української ради (1915 р.), а польські – до Польського кола в австрійському парламенті (1915 р.) тощо. У діяльності лідерів обох партій періоду війни проявився примат національного над інтернаціональним і соціально-класовим, що засвідчило проголошення на уламках Австро-Угорщини восени 1918 р. незалежності Польщі й Західно-Української Народної Республіки та об’єднання останньої з УНР. УСДП і ППСД стали по різні сторони збройного конфлікту між двома народами, що продемонстрував ілюзорність тези про інтернаціональну солідарність робітничого класу в боротьбі за соціалістичні ідеали. Польські соціалісти очолили перші уряди Другої Речі Посполитої, а представники УСДП підтримали Першополітопадове повстання українців у Львові та в більшості галицьких міст, увійшли до першого уряду ЗУНР К.Левицького.

Щоправда, у складі УСДП і ППСД були в той час нечисленні діячі, що закликали до польсько-українського порозуміння і союзу в боротьбі проти російського імперіалізму (М. Ганкевич та деякі ін.), але їх погляди не мали реального впливу на визначення політики партій. Взаємини між українськими і польськими соціалістами в умовах розпаду Австро-Угорщини та в міжвоєнний період під владою Другої Речі Посполитої (до 1939 р.) залежали, в першу чергу, від стану міжнародних стосунків. Вони різко загострилися напередодні і під час польсько-української війни 1918–1919 рр. та були в стані конфронтації на початку 1920-х рр., коли міжнародно-правовий статус Східної Галичини залишався невизначеним, а ліворадикальна еволюція УСДП унеможливила будь-які офіційні контакти між двома партіями. Лідери УСДП рішуче відкидали автономістські проєкти для Східної Галичини, запропоновані польськими соціалістами для пошуку прийняттого компромісу в національному питанні. Відновлена в 1928 р. УСДП мала взаємини з польськими соціалістами, але стабільній співпраці двох партій заважали розбіжності в національному питанні: українські соціал-демократи виступали за створення незалежної соборної Української держави, тоді як діячі ППС далі обстоювали постулат територіальної автономії Східної Галичини у складі Речі Посполитої.

ЛІТЕРАТУРА / REFERENCES

- Binder, H. 2008. *Ukraińskie przedstawicielstwo w austriackiej Izbie Posłów, 1879–1918* *Ukraińskie tradycje parlamentarne, XIX–XXI wiek*. Pod redakcją J. Moklaka. Kraków, s. 127–162.
- Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arxiv Ukrayiny u m. L'vovi (CzDIAL) [Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv], f. 309, op. 1, spr. 2585, ark. 16 zv. (In Ukrainian)
- Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАЛ), ф. 309, оп. 1, спр. 2585, арк. 16 зв.
- Chervonuy prapor, 1919, 1 travnya. (In Ukrainian)
- Червоний прапор, 1919, 1 травня.
- Gankevych, M. 1915. *Socialistychnyj Internacional i vjina* [The Socialist International and the War]. Sofia. 31 s. (In Ukrainian)
- Ганкевич, М. 1915. Соціалістичний Інтернаціонал і війна. Софія. 31 с.
- Genyk, M. 1998. *Avtonomists'ke rozv'yazannya spravy Sxidnoyi Galychyny u polityci pol's'kykh socialistiv (1919–1922)* [The Autonomous Solution of the case of Eastern Halychyna by the Polish Socialists (1919–1922)]. *Visnyk Prykarpats'kogo universytetu. Istoryia*. Ivano-Frankivs'k, vyp. I, s. 98–110. (In Ukrainian)
- Геник, М. 1998. Автономістське розв'язання справи Східної Галичини у політиці польських соціалістів (1919–1922) *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Івано-Франківськ, вип. I, с. 98–110.
- Genyk, M. 1997. *Koncepciji federalizmu u sxidnij polityci Pol'shhi (1918–1920 rr.)* [The concepts of federalism in the eastern policy of Poland (1918–1920)]. *Slavistychni studiyi*. T. 1. *Materialy V-go Mizhnarodnogo slavistychnogo kolokviumu (L'viv, 14–16 travnya 1996 r.)*. L'viv, s. 153–158. (In Ukrainian)
- Геник М. 1997. Концепції федералізму у східній політиці Польщі (1918–1920 рр.). *Славістичні студії*. Т. 1. Матеріали V-го Міжнародного славістичного колоквиуму (Львів, 14–16 травня 1996 р.). Львів, с. 153–158.
- Gromads'kyj vistnyk, 1923, 29 bereznya. (In Ukrainian)
- Громадський вістник, 1923, 29 березня.
- Guczulyak, M. 1973. *Pershij lystopad 1918 roku na Zaxidnix Zemlyax Ukrayiny zi spogadamy i zhyttypysamy chleniv komitetu vykonavciv lystopadovogo chynu* [First November 1918 in the Territories of Western Ukraine, with memoirs and biographies of those who took part in this resurgence]. N'yu-Jork, Vankuver. 408 s. (In Ukrainian)
- Гуцуляк, М. 1973. Перший Листопад 1918 року на Західних Землях України зі спогадами і життєписами членів комітету виконавців листопадового чину. []. Нью-Йорк, Ванкувер. 408 с.
- Koko, E. 1995. *W nadziei na zgodę. Polski ruch socjalistyczny wobec kwestii narodowościowej w Polsce (1918–1939)*. Gdańsk. 247 s.
- Koko, E. 1993. *Ukraińscy socjaldemokraci galicyjscy w okresie międzywojennym (1918–1939)* *Ukraińska myśl polityczna w XX wieku. Zeszyty naukowe uniwersytetu Jagiellońskiego*. Z. 103. Kraków, s. 125–141.
- Koko, E. 1991. *Wolni z wolnymi. PPS wobec kwestii ukraińskiej w latach 1918–1925*. Gdańsk. 234 s.
- Komar, V. 2009. *Sxidna polityka Pol'shhi 1918–1921 rr.: vid federalizmu do prometeizmu* [Poland's eastern policy: from federalism to prometheism (1918–1921)]. *Ukrayina: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist'*. L'viv, vyp. 18, s. 42–50. (In Ukrainian)
- Комар, В. 2009. Східна політика Польщі 1918–1921 рр.: від федералізму до прометеїзму. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, вип. 18, с. 42–50.
- Komar, V. 2001. *“Ukrayins'ke pytannya” v polityci uradyv Pol'shhi (1926–1939 rr.)* [“The Ukrainian issue” in the policy of the governments of Poland (1926–1939)]. *Ukrayins'kyj istorychnyj zhurnal*, № 5, s. 120–128. (In Ukrainian)
- Комар, В. 2001. “Українське питання” в політиці урядів Польщі (1926–1939 рр.) // *Український історичний журнал*, № 5, с. 120–128.
- Lytvyn, M. 2011. *Pol's'ka likvidacijna komisiya* [Polish Liquidation Commission]. *Encyklopediya istoriyi Ukrayiny*. Kiiv, t. 8. Pa – Pryk, s. 379. (In Ukrainian)
- Литвин, М. 2011. Польська ліквідаційна комісія. *Енциклопедія історії України*. Київ, т. 8. Па – Прик, с. 379.
- Makarchuk, S. 1997. *Ukrayins'ka Respublika galychan. Narysy pro ZUNR* [Galician Ukrainian Republic. Essays on WUPR]. L'viv. 192 s. (In Ukrainian)
- Макарчук, С. 1997. Українська Республіка галичан. Нариси про ЗУНР. Львів. 192 с.
- Monolatiy, I. 2010. *Razom, ale majzhe okremo. Vzayemodiya etnopolitychnykh aktoriv na zaxidnoukrayinskykh zemlyax u 1867–1914 rr.* [Together, but almost separately. Interaction of ethnopolitical actors in Western Ukrainian lands in 1867–1914]. Ivano-Frankivs'k. 736 s.
- Монолатій, І. 2010. Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867–1914 рр. Івано-Франківськ. 736 с.

- Najdus, W. 1958. Szkice z historii Galicji. Tom I. Galicja w latach 1900–1904. Warszawa. 412 s.
- Najdus, W. 1983. Polska Partia Socjalno-Demokratyczna Galicji i Śląska 1890–1919. Warszawa. 721 s.
- Novyj chas, 1938, 3 travnya. (In Ukrainian)
- Новий час, 1938, 3 травня.
- Rajkivs'kuj, I. 2003. Vzayemny ukraýyns'kych social-demokrativ Galychyny z Pol's'koyu partiyeu socialistychnoyu v Drugij Rechi Pospolytij [The relations between Ukrainian social democrats of Halychyna and Polish Socialist Party in Second Rzeczpospolita]. *Visnyk Kyýivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosophiya. Politologiya*, vup. 62, s. 46–54. (In Ukrainian)
- Райківський, І. 2003. Взаємини українських соціал-демократів Галичини з Польською партією соціалістичною в Другій Речі Посполитій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*, вип. 62, с. 46–54.
- Rajkivs'kuj, I. 2002. Nacional'na ideya v diyal'nosti ukraýyns'koyi social-demokratiyi u Drugij Rechi Pospolytij [The national idea in the activities of Ukrainian Social-Democracy in the Second Rzeczpospolita]. *Lyudyna i polityka*, Kyïv, № 5 (veresen' – zhovten'), s. 74–83. (In Ukrainian)
- Райківський, І. 2002. Національна ідея в діяльності української соціал-демократії у Другій Речі Посполитій. *Людина і політика*, Київ, № 5 (вересень – жовтень), с. 74–83.
- Rajkivs'kuj, I. 1998. Diyal'nist' Ukraýyns'koyi social-demokratychnoyi partiyi v ZUNR (lystopad 1918 roku – lypen' 1919 roku) [The Activities of the Ukrainian Social-Democratic Party in WUPR (November 1918 – July 1919)]. *Visnyk Prykarpats'kogo universytetu. Istoriya*, Ivano-Frankivs'k, vup. I, s. 110–127. (In Ukrainian)
- Райківський, І. 1998. Діяльність Української соціал-демократичної партії в ЗУНР (листопад 1918 року – липень 1919 року). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*, Івано-Франківськ, вип. I, с. 110–127.
- Rajkivs'kuj, I. 1998. Galycz'ka social-demokratiya v ukraýyns'kij revolyuciyi 1917–1920 rokov [Galician Social-Democracy in the Ukrainian Revolution of 1917–1920]. *Galychyna. Vseukraýyns'kuj naukovyj i kul'turno-prosvitnij krajeznavchij chasopys*. Ivano-Frankivs'k, № 2, s. 42–55. (In Ukrainian)
- Райківський, І. 1998. Галицька соціал-демократія в українській революції 1917–1920 років. *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*, № 2, с. 42–55.
- Rajkivs'kuj, I. 1995. Ukraýyns'ka social-demokratychna partiya (1928–1939 rr.) [Ukrainian Social-Democratic Party (1928–1939)]. Ivano-Frankivs'k. 67 s. (In Ukrainian).
- Райківський, І. 1995. Українська соціал-демократична партія (1928–1939 рр.). Івано-Франківськ. 67 с.
- XVIII Kongres PPS // *Robotnik*, 1921, 30 lipca.
- Sprawy ukraińskie i socjaliści ukraińscy. Wywiad “Robotnika” z tow. I. Kwasnycią // *Robotnik*, 1933, 28 maja.
- Svyato 1 travnya. *Dilo*, 1936, 2 travnya. (In Ukrainian)
- Свято 1 травня. *Діло*, 1936, 2 травня.
- Ukraýyns'ka robitnycha gazeta, 1919, 23 chervnya. (In Ukrainian)
- Українська робітнича газета, 1919, 23 червня.
- Vpered, 1918, 27 lystopada. (In Ukrainian)
- Вперед, 1918, 27 листопада.
- Vpered, 1918, 29 lystopada. (In Ukrainian)
- Вперед, 1918, 29 листопада.
- Vpered, 1918, 31 grudnya. (In Ukrainian)
- Вперед, 1918, 31 грудня.
- Vpered, 1920, 30 kvitnya. (In Ukrainian)
- Вперед, 1920, 30 квітня.
- Vpered, 1921, 22 chervnya. (In Ukrainian)
- Вперед, 1921, 22 червня.
- Vpered, 1921, 5 lypnya. (In Ukrainian)
- Вперед, 1921, 5 липня.
- Vpered, 1921, 11 lystopada. (In Ukrainian)
- Вперед, 1921, 11 листопада.
- Vpered, 1922, 18 sichnya. (In Ukrainian)
- Вперед, 1922, 18 січня.
- L'vivs'ka konferenciya Vpered, 1933, traven'. (In Ukrainian)
- Львівська конференція Вперед, 1933, травень.
- Zemlya i volya, 1923, 26 serpnya. (In Ukrainian)
- Земля і воля, 1923, 26 серпня.
- Zhernokleyev, O. 2006. Nacional'ni sekciyi avstrijs'koyi social-demokratiyi v Galychyni j na Bukovyni (1890–1918 rr.) [National sections of Austrian Social Democracy in Halychyna and Bukovyna]. Ivano-Frankivs'k. 536 s. (In Ukrainian)
- Жерноклеєв, О. 2006. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.). Івано-Франківськ. 536 с.

- Zhernokleyev, O. 2000. Ukrayins'ka social-demokratiya v Galychyni. Narys istoriyi (1899–1918) [Ukrainian Social Democracy in Halychyna. Historical essay (1899-1918)]. Vydannya 2-ge, dopovnene. Kiïv. 168 s. (In Ukrainian).
- Жерноклеєв, О. 2000. Українська соціал-демократія в Галичині. Нарис історії (1899–1918). Видання 2-ге, доповнене. Київ. 168 с.
- Zhernokleyev, O., Rajkivs'kyj, I. 2004. Lidery zahidnoukrayins'koyi social-demokratiyi [Leaders of Western Ukrainian Social Democracy]. Kiïv. 283 s. (In Ukrainian)
- Жерноклеєв, О., Райківський, І. 2004. Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Київ. 283 с.

Дата подання статті у редакцію – 21 червня 2019 р.